

WORDEN WIJ Menselijker?

DOOR HENDRIKA KUYPER-VAN OORDT

Ja, gelukkig, dat worden wij zeker, al schijnt soms het tegendeel te blijken. Daarmede bedoel ik natuurlijk niet dat onze humaniteitsgevoelens er sedert de wereldoorlog 1914—1918 zo op vooruitgegaan zijn. Doch men moet de grote lijnen in 't oog houden en onze tijd eens vergelijken met een vroeger verleden, toen 't mensdom naïefer, „kinderlijker“ en meteen ook veel wreder was. 't Komt mij altijd voor dat die lang vervlogen eeuwen weinig of geen medelijden kenden, hierin overeenstemmend met het kind, dat feitelijk ook geen medelijden kent. Cet age est sans pitié; de kinderleeftijd weet van geen erbarmen. Een mismakete, gebochelde, of spraakgebrekkige kan zijn gehele leven de ellendigste herinnering behouden aan zijn medescholieren, die hem zo onbarmhartig plagen konden met het toch al zware kruis.

Niet omdat die jongens nu zoveel slechter dan andere jongens waren. Maar een kind, of een kinderlijke geest, kan zich niet goed in de toestand van een ander verplaatsen. In de middeleeuwen en ook veel later nog, scheen het in niemands hoofd op te komen om eens, wat we tegenwoordig noemen: „naast een ongelukkige, een schuldige, te gaan staan.“ Daarbij heerste er een eigenaardige mentaliteit, welke, zonder aanstoot te nemen, lijden en plezier vlak naast elkander kon stellen, of zelfs in elkaar doen overgaan. Ik noem hier alleen maar de vrolijke kermis, waar in hun kooi opgesloten „dollemannen“, krankzinnigen, liefst

„woeste“, als vermakelijkheid werden vertoond.

Wij — ik mag hier gerust in 't algemeen spreken — zouden 't niet uithouden bij de gedachte dat wij in ons eigen huis in de kelder, of in 't sousterrain, een man opgesloten hadden zonder hem eten en drinken te geven, terwijl wij op de bel-etage aan een diner zaten. Doch daar zag men vroeger niets in. De kasteelheer had eigen rechtspraak en het Huis een privé-gevangenis. Ik herinner mij hierbij die op 't kasteel de Wildenborch, aan hen die de boeken van Gerdes nog gelezen hebben, bekend van het goedgeijkend plaatje uit De speelman van den Wildenborch. Zo'n luguber hol is dat overigens niet eens. 't Ligt alleen maar te dicht bij de keuken; de arme slokkers konden door een tralieraampje aan die zijde de heerlijke braadgeuren opsnuiven....

Maar ik weet een sterker voorbeeld. In het Lahndal ligt een burcht, zoals gewoonlijk op een rotsplateau. Veel staat er niet meer van overeind; een deel van de buitenmuren, een paar dikke stenen brokken met vensternissen en de militaire toren, welke betrekkelijk goed bewaard is gebleven. De platte grond der verschillende gebouwen, welke zo'n burcht-complex vormden, is echter nog duidelijk te zien en werd door den geleider ook aangewezen. En dan treft het dat de ridderzaal, welke ongeveer midden op 't plateau heeft gelegen, zo dicht aan die toren paalde. De toren namelijk was tevens gevangenis. En welk ene!

Binnen in de toren gaat men eerst bij 't licht van een lampje een smalle stenen trap af. Zo komt men in het eerste hok. 't Is hier één rots, àl rots; de drie kerkers, boven elkander, zijn stellig even diep in de rots uitgehakt als de toren zich boven de begane grond verheft. Midden in 't hok is een gat in de bodem, waar een ladder in gezet kan worden. Men kan dat gat wel inkijken, doch onderscheidt niets, want 't is er aardedonker. En onder dit zwarte gat moet zich dan nog een derde kerker bevinden.

Wie daar wel ingezetelen hebben? Ik denk meest zg. klein geboefte: stropers, landlopers, dieven, rabauwen — slecht volk, dat werkelijk wel straf, maar niet zùlk een straf verdiend had. Was de man eenmaal in zo'n hol gegooid, dan was hij eigenlijk niet makkelijk meer te bereiken. Er werd 's daags een stuk brood en een bekertje water naar beneden gelaten, als dat tenminste niet eens een keer vergeten werd, want het leven van de minderen man telde toen voor zo goed als niets. Gelegenheid tot reiniging bestond er niet, zo lag hij daar in bedorven lucht, duisternis en vuil. De man zal wel geraasd en getierd en met zijn hoofd tegen de stenen gebeukt hebben van wanhoop — tot op een morgen de wachter niets meer hoorde, omdat de stilte des doods was ingegaan....

En een meter of wat verder was de mooie ridderzaal. Daar werd geleefd, vrolijk en prachtig; er werden gasten ontvangen, en gedineerd en goed gedronken.... Ik vraag me af of zelfs onder de vrouwen die, naar men zegt, een zachter hart bezitten, er ooit één enkele is geweest, die met mededogen aan den gevangene heeft gedacht, zo zeer was dat gewoon. Een dergelijke kerker was immers op de andere burchten ook; als een vanzelfsprekend feit.

— — — — —
In de Nieuwe Rotterdamsche Courant, lopende Jaargang, no. 227 komt een artikeltje voor met een aangrijpend prentje. 't Is getiteld: De tragiek van het galgemaal. Op de reproductie ener gravure, zo laat gedateerd als 1739, zien we een terdood veroordeelde aan tafel zitten. En op 't laatst van zijn leven verkeert hij nog eens in hoog gezelschap: de baljuw zit mede aan, een der burgemeesters en de beide procureurs. En de predikant.... Het is een zwierig, echt achttiende eeuws

toneeltje, de heren strekken hun elegante benen een weinig terzijde uit, toeschouwers bevinden zich op de achtergrond en een vijf-armige luchter, alsmede een staande kandelaar verlichten de disch. De veroordeelde zit, tussen den dominee en den baljuw, als een zieke of stervende, gedoken, verschrompeld, de kin op de borst gezakt. De predikant — van Zierikzee — lijkt zich nog met hem te bemoeien, doch de man geeft geen antwoord meer, verdoofd en verstuft, in zijn doodsangst.

Realiseren wij ons wel eens dat wij in onze spreekwijzen nog veel meevoeren uit tijden van barbarie? Als we eens iemand met genoegzaam geduld of diplomatie er toe gebracht hebben 't een of ander toe te geven, dan zeggen we: „nu, hij moest wel, 't vuur werd hem zó na aan de schenen gelegd.“ En we weten gewoonlijk niet meer dat wij met deze woorden duiden op een oude foltering. Het slachtoffer dat „bekenner“ moest kreeg vochtig gemaakte leren laarzen aan. Dan werd in letterlijke zin „het vuur hem na aan de schenen gelegd“, d.w.z. het vochtige leer waarin de benen staken werd zo dicht bij de gloed gebracht dat het begon te krimpen. Dit bracht ontzettende pijnen teweeg, geen wonder dat de verdachte alles uit zich liet persen wat de rechters wensten te horen. De onzinnigste bekentenissen zijn onder pijniging dan ook afgelegd.

Een dergelijke spreekwijze is ook „het galgemaal“.

Misschien nóg, en althans vroeger, was het in veel families de gewoonte om den 's anderen daags vertrekkenden logeergast voor het laatste middagmaal zelf het menu te laten opmaken. Daar de bescheidenheid hem weerhield om bijzonder fijne of dure gerechten te bestellen nam de gastvrouw hem meestal de keus maar uit handen; zij diste die laatste middag zijn lievelings-schotels op. En als hij haar dan voor de attentie bedankte werd er schertsend geantwoord: „nu, 't is je galgemaaltje toch!“ Doch datgene wat nu een verdwijnend restje étiquette der gastvrijheid en een verouderde, nauwelijks meer begrepen uitdrukking is geworden, was eenmaal vreselijke realiteit. Werkelijk mocht eertijds — en we behoeven niet eens terug te gaan tot de duistere middeleeuwen, zoals de gravure uit het Zierikzee van 1739 aantoon — 264

de terdoodveroordeelde zich een paar uur voor zijn terechtstelling nog eenmaal „te goed doen“ aan een zelfgekozen maal. Tenslotte was dit nog tot daaraantoe. Maar 't verschrikkelijke was dat de autoriteiten, bijvoorbeeld zij die 't proces geleid hadden, er voor zich zelf een feestje van maakten.

En zo komen we bij de „authentieke stukken en echte bescheiden“, welke al zo veel onmenselijke dingen in hun officiële cijfers hebben vastgelegd. De rekeningen, stedelijke zowel als particuliere.

„We kunnen ons voorstellen, aldus het zeer sympathieke stukje in de Nieuwe Rott. Courant, bovengenoemd „dat de eetlust bij den armen delinquent niet groot zal zijn geweest“. De heren echter lieten zich door de aanblik van den ongelukkigen hoofdpersoon hun appetijt volstrekt niet bederven. De rekeningen van galgemalen zijn hier en daar in de archieven bewaard gebleven. In een oud „huishoudboekje“ van een gerechtsdienaar zijn gespecificeerd gekosten opgegeven van een galgemaal, in Februari 1627 te Nijmegen gehouden. De heren verorberden zes pond kalfslever, negen pond rundvlees, negen pond vis en een grote hoeveelheid bouillon, gebakken eieren, groente en pannekoeken. Dat bij al dit eten ook drinken behoorde,

staat te lezen in een andere rekening van een galgemaal door den cipier van de gevangenis te Tiel ingediend bij het gerechtshof, eveneens in de 17de eeuw. Daarop komt voor: 96 pinten rijne wijn en 33 boeteljes — flessen — Franse jenever, voorts toeback en pijpen.

Nog memoreert het artikeltje een wonderlijk verzoekschrift, gericht door den predikant Sigismund Andreas Flecke in 1634 aan den graaf van Hanau. Deze predikant, die de titel van „hooggraaflijk galgprediker“ voerde, acht het vroege morgenuur waarop de executies plaats vinden minder geschikt voor een maaltijd. De „eerwaarde geestelijkheid en de grootachtbare magistraat“ wil het galgemaal liever in de avonduren gesteld zien. Mocht de misdadiger 's morgens al gehangen zijn, dan konden de autoriteiten ook heel goed hun maaltijd naderhand houden!

Geestelijken en magistratspersonen, die feestvieren, smullen en „rijne wijn“ drinken aan één dis met een mens die voor de poorten der eeuwigheid staat. . . . „Zij toonden weinig medelijden met den „armen zondaar“, den hoofdpersoon van de maaltijd, zo eindigt het artikeltje somber. „De arme stakker zal zich temidden van de brassende autoriteiten wel buitengewoon ellendig hebben gevoeld“.

Stil had de wereld
zich aan de nacht gegeven,
en over de zwarte landen
schuift zacht een zwijgend beven;
maar achter donkere muren
klopt ons leven
in koortsige jacht;
wij brandden lichten
diep in de nacht,
en hunk'ren
en lachen
en praten
verlangend en zacht,
de radio zeult met een slepende wals,
een stem dreunt honend verlangend en vals
om de vleiende lach van een argeloos kind;
de klok schuift langzaam de dag voor ons dicht,
buiten ritselt de wind
tegen het brandende licht.

AVOND

CORRIE OUDIJK

